

„Ha én főnök lennék, bizonyos szint fölött nem süllyednék bizonyos szint alá.”

Esterházy Péter: Termelési-regény

Fejlődépszichológia-7

A kisgyermekkor. Testi, értelmi, érzelmi fejlődés. Beszéd és mozgásfejlődés. Normativitás és szabálykövetés három éves kor előtt.

Azonosulás, szociális tanulás.

Játék. Kapcsolat felnőttekkel és gyermekekkel.

Dr. József István

A kisgyermekkor

A fejlődésnek két kiemelt területe van, **a mozgás- és beszédfejlődés.**

Az életkori szakasz elejére a gyermek már önállóan jár, de járása még nem automatikus, gyakran elveszti egyensúlyát és elesik. Járása jellegzetes, a biztonság igénye miatt kicsit terpeszállásban, tipegve jár, felsőtestét előredönti, karjával kormányozza magát. Az önállóan indított mozgás hozzásegíti az önállósodáshoz, és az individualizáció felgyorsulásához. Elkezdődik a **test-séma** kialakulása, mely egy önmagáról alkotott háromdimenziós térélmény. Létrejöttével a saját test elkülönül a környezet egyéb tárgyaitól.

Az én-tudat kialakulása

- Az én, cselekvéseinkben lappangó, lassan kialakuló, önmagunkról való tapasztalatok, ismeretek rendszere, a testről, képességekről, élményekről való tudás. Kialakulása a második-harmadik életévre tehető, ugyanakkor a folyamat korábban kezdődik, és több lépcsőfokban zajlik. Kialakulásának két tényezője van:
- a test-séma (testkép) kialakulása
- szociális feed-back, azaz a környezetben élők visszajelzései

Dac-korszak

A gyermek felfedezi a nemek közötti különbségeket, melyek biológiailag és szociálisan, vagyis társadalmilag is meghatározottak.

Látja a különbségeket, és a környezetében lévő felnőttek segítik a felismerésben, így kialakul a **nemi hovatarozás** tudata: tudja a nemét, felfedezi, fogdossa saját nemi szervét. Külső jelekből (öltözködés, hajviselet, nemi szervek) képes megkülönböztetni a nemek közötti különbözőséget.

A kisgyermek játéktevékenysége

A játék a testi és a pszichikus fejlődés egyik forrása, kisgyermekkorra több fajtája kialakul, és megkülönböztethető egymástól.

- **Funkciós játék** - kellemes érzelmekkel jár, a gyermek működéseit fejleszti. Játék közben új élmények, felismerések, tapasztalatok érik (mászás, lépcsőzés, ugrálás, hanggal való játék, tárgyak cipelése, eszközök és játékállatok cipelése).
- **Szerepjáték** - óvodáskorra jellemző, de ha a gyermek tudja a képzeletét használni, vannak emlékképei, képes személyek és tárgyak tulajdonságait megfigyelni, szimbólumot alkotni, már itt is fellelhető.
- **Konstruáló, vagy gyakorló játék** - a gyermek elkezd elsajátítani az anyagokkal és tárgyakkal való megfelelő bánásmódot. Legegyszerűbb változata az építő játék, amely a gyakorlójátékból fejlődik ki. A gyermek ekkor minta, vagy saját elgondolás alapján egyszerű elemekből (pl. építőkocka, dobozok, gyöngyök stb.) alkot, épít.

A kisgyermekkor kezdetén jellemző játékformája a **magányos játék**. Annyira leköti a játék, hogy nem tud és nem is akar a másik gyermekre figyelni.

Következő fejlődési szakasz a **szemlélődő játék**. Már nem csak a saját tevékenysége a fontos, érdekli a társ is. Képes abbahagyni saját játékát, hogy megfigyelje, mit csinál a másik.

A **párhuzamos játékban** keresi a társ közelségét, a másik gyermek mellett hasonló, vagy ugyanolyan játékkal játszik, de nem működnek együtt.

A **kapcsolódó játékban** is egymás mellett játszanak, már átveszik egymástól a játékeszközöket, utánozzák egymást, beszélnek egymáshoz, de még itt sem működnek igazán együtt.

Az **együttműködő játék** a legfejlettebb forma.

A kisgyermekkorai rajzolás

- A gyermekek általában 2-2,5 éves korukban képesek ceruzát fogni, és felfedezik, hogy az nyomot hagy a papíron. Ez a szakasz a rajzolás előfoka, ide-oda húzza a ceruzát, nem számít a keret, nem marad a papíron. Ekkor még csak a mozgásnak örül, a papíron hagyott firkának nincs jelentősége.
- Később mozgása alkalmazkodik a papírhoz, de – bár funkció öröm kíséri tevékenységét – a firkálás még nem az ábrázolás eszköze. Firkálásának szociális környezete kérdései kapcsán kezd jelentést adni, majd miután hozzászokott, hogy a firkáláshoz jelentés is tartozik, elkezdi tevékenysége közben mondani, mit rajzol. Ez még nem a valóság ábrázolásának igénye, a vonalak és a jelentés között nincs tartalmi összefüggés, és a jelentés önkényes, asszociatív és bármikor megváltoztatható.

A beszédfejlődés

- A beszélni nem tudó gyermek is képes kommunikálni környezetével (preverbális kommunikáció), de a beszéd megtanulásával jelentősen felgyorsul a fejlődése. A nyelv elsajátítása a **szenzitív periódusban** (1-3 éves korban) történik. Szociális izolációban a gyermek nem tanul meg beszélni. A kommunikáció, mint eszkörendszer csak szocializációban, azaz emberek között, a gyermeknek szóló célirányos verbális kommunikációban fejlődik ki.
- A beszédfejlődésnek nélkülözhetetlen előfeltételei vannak, ezek az aktív beszélő környezet, az emlékezet, az ép látó-, halló-, és mozgató központ, a beszédmegértő képesség, a hangképző apparátus épsége, és a gyermek utánzási vágya.

A beszédfejlődés szakaszai

- A gyermek már azelőtt kommunikál, mielőtt a nyelvet birtokolná: képes hangulatait, érzéseit, vágyait kifejezni síró hangok, gagyogás és gesztusok útján. A **2-3. hónapban** megjelenik a **gügyögés**, ami még valamennyi létező nyelv hangjait tartalmazza, a később megjelenő **gagyogásban (4-5. hónap)** viszont már csak a saját nyelv hangjai maradnak meg. A gyermek az általa kibocsájtott hangok segítségével - helyzetéből adódóan - eleinte főként az anyával kommunikál, ami egyfajta funkciójáték a hangképzéssel, és örömmézés (*funkcióöröm*) kíséri. Később ebből az anya-gyermek interakcióból emelkednek ki az első szavak, majd szósorok.
- A **6. hónapban** kezdetét veszi a beszéd megértése. Elsőként a hanghordozás érzelmi színezetét képes megkülönböztetni. Örömmel reagál a kedves, becéző szavakra és megijed a szigorú, dorgáló hangra. Még nem a szavak jelentését érti, csupán egy helyzetben tájékozódik. A szavak tartalmi megértését megelőzi a helyzetek megértése, mely a beszéd egyik összetevője.
- Az első szavak a gagyogásból emelkednek ki, **10-13 hónapos** korban jelennek meg, könnyen kiejthetők, és általában gyakori tárgyra vagy személyre vonatkoznak, kedvelt cselekvést jeleznek. Ezt követően lassan fejlődik a szókincs, **másfél éves** korra 8-15 szót tudnak (az élénk beszédfejlődésű gyermekek akár 30-40 szóval is beszélnek), ám a megértett szavak ennek sokszorosát is eléri. A gagyogásból kiemelkedő hangcsoportok egy részének a szociális környezet ad jelentést, de ez csak néhány szó megtanulását eredményezi. A további szókincset a gyermek, utánzással sajátítja el. Az így kialakult beszéd **egyszavas** mondatokból áll.

szituatív beszéd

kontextusos beszéd,

absztrakt beszéd - Ennek a beszédnek a szociális kapcsolatteremtés a fő feladata

Mi ez? korszak - a gyermek tárgyi érdeklődése nyilvánul meg, de magas az érzelmi-szociális funkciója és gyakran nem is vár választ a kérdéseire. A gyermeket nem szabad leszoktatni a kérdezésről, mert a megválaszolatlan kérdések nem növelik az ismeretanyagét, és leszokik a kérdezősködésről, ami a későbbi életszakaszokban is meghatározza a szülő-gyermek kapcsolat minőségét.

Bernstein amerikai kutató fedezte fel, megkülönböztetve ***kidolgozott*** és ***korlátozott*** kódot.

A kisgyermekkorai beszéd jellegzetességei

- A kijelentések **helyzetiek** – közvetlenül egy-egy élményre vonatkoznak.
- A kiemelés mindig **indulati** – nem ismeri a fokozás nyelvtani formáit, a jelentőségárnyalatokat elkülönítő jelzőket, ezért a dolgok fontosságát, jelentőségét nem nyelvileg fejezi ki, hanem indulatokkal (sír, ujjong, kiabál).
- Mondatai nagyrészt **ragozatlan** szavakból állnak – egy- vagy kétagú szavakat használ, a hosszabb szavakat lerövidíti, vagy összevonja (pl.: póniló – poló).
- A megtanult szót könnyen **általánosítja** – míg korábban egy szót egy konkrét tárgyhoz kötött, amint megtanulja az adott szót használni (helyzetek részeként cselekvéshez köti), az ellenkező tendencia érvényesül, és az általánosítás révén mindent ugyanazzal a szóval jelöl (pl.: minden négylábú állat kutya).
- **Önkényes jelentésadás** – a gyermek idegenkedik az értelmetlen szavaktól, ezért számára nincsenek, nem lehetnek értelmetlen szavak, mert mindennek értelmet ad, addigi tapasztalatainak megfelelő hiteles jelentést (pl.. földrajz – földre rajzol).

Normativitás és szabálykövetés hároméves kor előtt

Az erkölcsi szabályok betartásának feltételei (Blasi, 1995)

1. a kognitív oldal – a szabályok megértésének képessége
2. a motiváció, a késztetés – valóban az adott szabálynak megfelelően cselekedjünk
3. az akarat

A normatív viselkedés első jelei két éves korban tapasztalhatók. Ellenszenvvel vagy feszültséggel tekintenek az ismerős tárgyra, ha azok sérültek (pl. törött baba, szakadt ruha). Nem bizonyítható azonban, hogy ez ténylegesen a normatív gondolkodást jelzi (hogy a gyerek tudja mi az ideális állapot és mi a megszegése), lehetséges, hogy a kisgyermeknek a tárgyak identitására vonatkozó bizonytalanságát tükrözi

Két évesen a gyerekek tudomást szereznek a felnőttek szabályairól, bár nem feltétlenül követik őket, hanem kíváncsiság, kellemetlenség vagy a felnőttel közös humor forrásaivá válnak – **utánzás**

A kisgyermekkorai gondolkodás jellemzői

- A kisgyermekkorai gondolkodást **gyakorlati cselekvő, elemi gondolkodásnak** nevezzük, vagyis egy probléma megoldására csak gyakorlati úton, konkrét cselekvés nyomán képes. A gondolkodás cselekvésbe ágyazódva valósul meg. Előfordul, hogy egy-egy problémás helyzetet meglehetősen ötletesen old meg, például szekrény alá gurult játékot valamilyen eszköz segítségével piszkál ki. Az ilyen problémamegoldások tanulságait más, hasonló helyzetben is kamatoztatni tudja.
- A gondolkodás még nem áll szoros kapcsolatban a gyermek beszédével, de a szavak elősegítik az én és a tárgy, a cselekvés és a tér különválását. A beszéd még fejletlen, alakilag hibás és kevés a jelentéstartalma. Később, amikor a nyelv és a cselekvés szorosabbá válik, a gondolkodás a „cselekvő-szemléletes” szintről a „szemléletes-ábrázoló” szintre fejlődik.
- A kisgyermek gondolkodása helyhez kötött, jellemzője a próbálgatás, melynek segítségével lépésről lépésre oldja meg a problémahelyzeteket. A rész-cselekvés tehát csak akkor jelenik meg, amikor a gyermek az értelmes cselekvés előző részműveleteit már elvégezte. Sikeres feladatmegoldás esetén, próbálgatással átviszi a megoldást hasonló, vagy új körülményekre.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

www.jozsefistvan.hu

Dr. József István PhD okl. szakpszichológus